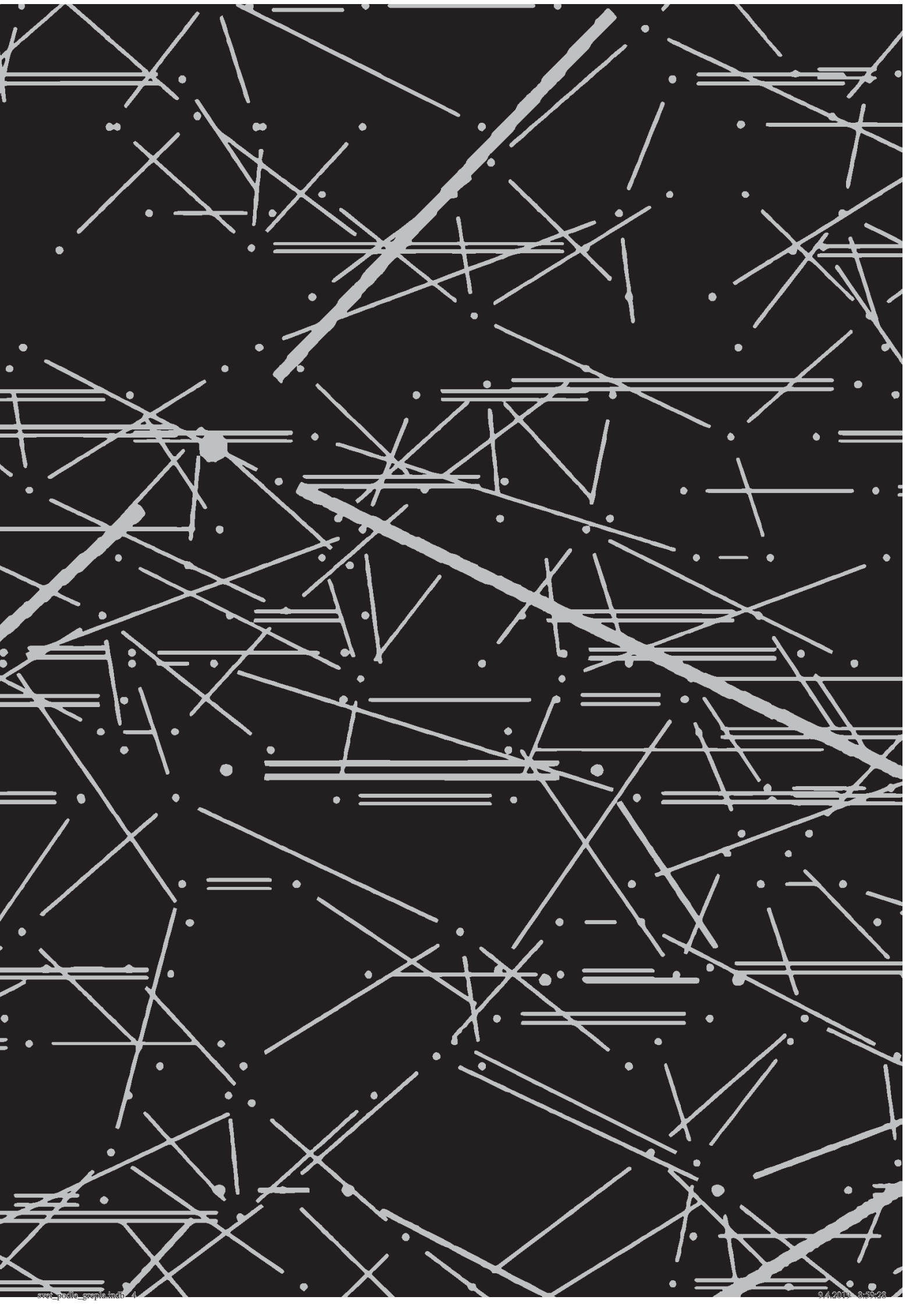

Host

Svět podle Grepla

• **Petr Malčík
Petr Karlík
(edd.)**

Svět podle Grepla

**Petr Malčík
Petr Karlík
(edd.)**

**Brno
2019**

**Prof. Miroslavu Greplovi
k devadesátým narozeninám**

Recenzenti:

Dušan Šlosar, Brno

Jarosław Malicki, Wrocław

© Maciej Grochowski, Eva Hajičová,
Milada Hirschová, Zdeňka Hladká, Jana
Hoffmannová, Aleš Horák, Tomáš Hoskovec,
Ján Kačala, Petr Karlík, Ivana Kolářová, Jan
Kořenský, Petr Malčík, Marie Mikulová, Jiří
Mírovský, Karel Pala, Jarmila Panevová,
Milena Šipková, Josef Štěpán, František
Štícha, Zuzanna Topolińska, Oldřich Uličný,
Bohumil Vykypěl, Stanislav Žaža – dědicové,
Andreja Žele, 2019

Ediderunt © Petr Karlík, Petr Malčík, 2019

© Host – vydavatelství, s. r. o., 2019

Tato kniha vychází s podporou Filozofické
fakulty Masarykovy univerzity.

ISBN 978-80-7577-810-9

Obsah

- 9 Letem devadesátiletým světem**
Miroslava Grepla
Petr Malčík
- 13 Modyfikatory deklarativnosti vs partykuły. Ewolucja badań nad składnią współczesnej polszczyzny**
Maciej Grochowski
- 23 Různé pojetí dichotomie v informační struktuře věty ve světle anotovaného korpusu**
Eva Hajičová – Jiří Mírovský
- 35 Ilokuce a forma výpovědi**
Milada Hirschová
- 45 Soukromý dopis před 90 lety**
Zdeňka Hladká a kol.
- 61 Výzkum „reprodukce prvotních výpovědí“ v éře mluvených korpusů**
Jana Hoffmannová
- 73 Gramatika ve znakovém pojetí jazyka: jednodušší, než jste se obávali, účinnější, než jste tušili**
Tomáš Hoskovec
- 81 Vety so závazne vyjadreným podmetom. Typ *Stal sa z neho letec***
Ján Kačala
- 91 Škála nominalizací**
Petr Karlík
- 111 Pod hradem *Holštejn/Holštejnem*, pod horou *Milešovka/Milešovkou*: konkurence shodného přívlastku a nominativu jmenovacího v postpozici vybraných jmen**
Ivana Kolářová
- 123 Procesuální gramatika jako „důsledek“ tzv. obratu humanitních věd k řeči, ke komunikaci**
Jan Kořenský
- 129 Formální syntax češtiny v Brně**
Aleš Horák, Karel Pala
- 139 Úvahy nad příslovečnými určeními a jejich klasifikací**
Jarmila Panevová, Marie Mikulová
- 151 K vyjadřování přibližnosti kvanta v nářečích**
Milena Šipková

**165 Souřadná spojení hlavních
a vedlejších vět jako apoziční
vztahy**

Josef Štěpán

**179 Nad jazykem novely *Krysař*
Viktora Dyka**

František Štícha

**193 Semantyczne przestanie opozycji:
verbum finitum ~ verbum
infinitum**

Zuzanna Topolińska

**199 Pár slov o morfologii, jazykové
kultuře a o vývojové dynamice
češtiny**

Oldřich Uličný

205 Obrození a vernakularizace

Bohumil Vykpěl

**209 Elementy podmiňující úspěšný
průběh konfrontační analýzy
jazyků**

Stanislav Žaža †

**219 Predložne zveze kot potencialna
propozicija v propoziciji: primeri
tovrstne medpropozicijskosti
v slovenskem jeziku**

Andreja Žele

233 Bibliographia Greplii – appendix

237 Seznam autorů

Různé pojetí dichotomie v informační struktuře věty ve světle anotovaného korpusu

Eva Hajičová – Jiří Mírovský

Již průkopníkům bádání v oblasti informační struktury věty¹ bylo zřejmé, že vymezení a pojmenování jednotlivých částí této struktury zdaleka není snadné. Stoupenci německé psychologizující školy si půjčují čistě syntaktické termíny subjekt a predikát a odlišují je atributy „psychologický“ [WEGENER 1885; GABELENTZ 1869; PAUL 1886], Vilém Mathesius [1929; 1947] pracuje s dichotomií *východiště* (nebo základ) a *jádro*, ale uvažuje také o možnosti pracovat s více než jednou dichotomií [MATHESIUS 1941]. Podobně i Michael Halliday [1967; 1970] rozlišuje dichotomie dvě, *tematickou* a *informační*, a v návaznosti na něj pak Eric Vallduví a Elisabeth Engdahlová [1996] rozlišují *topic*, *focus* a *background*. Manfred Krifka [2007] staví vedle sebe členění na *ohnisko* (charakterizované jako výběr z alternativ) a „*givenness*“, a vedle toho vztah „*aboutness*“. Mark Steedman [2000] navrhuje nové pojetí rozkladu syntaktické struktury věty na nestandardní složky, což umožňuje při analýze informační struktury dané věty rozložit větu několika způsoby (tedy položit hranici mezi dvěma částmi věty různě, právě podle dané informační struktury). V oblasti logické sémantiky pracuje s pojmem *ohnisko* (*focus*) Mats Rooth [1985] a rozlišuje jeho různý dosah, na rozdíl od něj Barbara Parteeová [1991] pracuje s tzv. *tripartitní* strukturou: *jádro*, *operátor* a *ohnisko*.²

Studium informační struktury věty v české lingvistice ve druhé polovině dvacátého století a v letech následujících, ať již jde o tzv. brněnskou školu

-
- 1 Užíváme tu (v české lingvistice) teoreticky neutrální termín „informační struktura“ místo českého *aktuální členění větné*, či anglického *functional sentence perspective*, *topic-focus articulation*, aj. či německého *Thema-Rhema-Gliederung* apod., abychom nenavozovali představu již předem daného určitého teoretického rámce.
 - 2 Vyjmenováváme tu jen několik nejnámějších přístupů, existuje řada dalších a všechny jsou ještě dále rozvíjeny a různě modifikovány.

vedenou Janem Firbasem [1964; 1992], nebo školu pražskou vedenou Petrem Sgallem [SGALL 1967; SGALL – HAJIČOVÁ – BURÁŇOVÁ 1973, 1980; SGALL – HAJIČOVÁ – PANEVOVÁ 1986] nebo o různé přístupy na některou z těchto škol navazující, odkazuje na práce Mathesiovy [1907; 1929; 1939; 1941], ovšem klade důraz na různé aspekty, jak jsme se pokusili ukázat dříve [HAJIČOVÁ 2017: 40–49]. Pokud jde o otázku vymezení možné dichotomie, brněnská škola duální členění nejprve rozšiřuje na trichotomii *téma – transfer – réma* (srov. též trichotomii *téma – féma – réma* u Jeana-Marie Zemba [1984]), vymezuje celou stupnici výpovědní dynamičnosti a později dodává rozlišení dvou stupnic dynamických sémantických funkcí, škálu prezentační a škálu přisouzení vlastnosti. Pražská teorie definuje základ (*topic*) a ohnisko (*focus*) na základě relace „aboutness“, tedy ohnisko věty vypovídá o (*about*) jejím základu. Vedle toho pracuje s rysem *kontextové (ne)zapojenosti* pro každý prvek podkladové struktury věty a se stupnicí výpovědní dynamičnosti jako podkladovým (hloubkovým) slovosledem.³

Jak je zřejmé z předchozího stručného výčtu, všechny přístupy k informační struktuře věty se tím či oním způsobem vyrovnávají s charakteristikou kontextové danosti, tedy zhruba řečeno s rozdílem mezi *starou* a *novou* informací.⁴ Daný („starý“) prvek je primárně zakotven v předcházejícím kontextu, ať již jde o kontext situační nebo textový, zatímco prvek „nový“ takové zakotvení postrádá (srov. Ellen Princovou [PRINCE 1981], která s odkazem na Susuma Kuna [KUNO 1972] a Michaela Hallidaye [1967] charakterizuje „givenness“ ve smyslu předpověditelnosti (*predictability*) nebo obnovitelnosti (*recoverability*)).

3 Z kontextu těchto dvou hlavních proudů poněkud vybočuje brněnská *Příruční mluvnice češtiny*, kde se v kapitole o aktuálním členění (autorem je Marek Nekula) pracuje se dvěma dichotomiemi, východisko a jádro na jedné straně (hledisko informační) a téma a réma na straně druhé (hledisko komunikativní). Východisko autor charakterizuje jako informaci „*starou (známou)*“ a jako „*část výpovědi, která je kontextově zapojená*“ na rozdíl od kontextově nezapojené části charakterizované jako „*informace nová*“. Tématem pak rozumí tu část výpovědi, „*o níž se něco říká*“, rématem se rozumí to, „*co se o ní říká*“ [KARLÍK – NEKULA – RUSÍNOVÁ 1995: 633].

4 Je třeba dodat, že Vilém Mathesius si byl vědom, že „*novost nebo známost představy jsou [...] pro správné chápání aktuálního členění větného pojmy trochu úzké*“ a že „*k pravému stavu věci se přiblížíme spíše, když místo představy známé budeme mluvit o základu výpovědi a místo představy nové o výpovědním jádru*“, a zdůrazňuje, že nejde jen o termíny [MATHESIUS 1941: 172]. Větu *Jeden král měl tři syny* interpretuje tak, že při počátečním postavení subjektu nejde o rozpor mezi umístěním „*nové*“ informace v základu věty, ale jde o to, že „*vypravěč, aby se dlouho nezdržoval úvodem, předjímá osobu hrdinovu [...] jako osobu známou a pak o ní ovšem mluví větou, stavěnou tak, jak bývají zpravidla stavěny věty, které vypravují o osobě nebo věci známé*“ [MATHESIUS 1941: 171].

Podobnou charakteristiku najdeme i ve *Skladbě spisovné češtiny* [BAUER – GREPL 1965: 109–126], kde autoři specifikují východisko (základ) výpovědi jako „*tu část výpovědi, která vyjadřuje skutečnosti z předcházejícího kontextu nebo z mimojazykové situace projevu známé*“ a jádrem rozumějí „*tu část výpovědi, která vyjadřuje skutečnosti sdělně nejzávažnější, vzhledem ke kontextu a situaci projevu nové*“. Obdobné formulace najdeme i ve *Skladbě češtiny* [GREPL – KARLÍK 1998: 495–503], jejíž autoři – s jistou opatrností, s dodáním omezujících výrazů jako *většinou* nebo *často* – definují východisko jako tu část výpovědi „*kteřá většinou vyjadřuje to, co je v dané situaci známé nebo nasnadě a od čeho mluvčí vychází, na co navazuje*“ a jádro jako „*tu část výpovědi, která vyjadřuje skutečnosti sdělně nejzávažnější, jsou to často skutečnosti vzhledem ke kontextu a situaci projevu nové, neznámé*“ (zvýrazněno EH).

Kladli jsme si proto otázku, zda k ověření uvedených přístupů můžeme použít širokého materiálu počítačového korpusu češtiny, tzv. *Pražského závislostního korpusu* (jeho nejaktuálnější podobu viz [HAJIČ – BEJČEK – BÉMOVÁ et al. 2018]), respektive jeho verze značené jako Prague Discourse Treebank 2.0 [RYSOVÁ – SYNKOVÁ – MÍROVSKÝ et al. 2016]. Tento soubor se skládá z 3165 dokumentů obsahujících celkem 49431 vět (833195 slovních tvarů). Jde o korpus označovaný na několika rovinách, od morfologické přes povrchově syntaktickou a tektogramatickou (syntakticko-sémantickou, hloubkovou, včetně aktuálního členění) a s několika vrstvami značování týkajícího se stavby diskurzu, jako jsou diskurzvní vztahy, anaforické vztahy a žánrové charakteristiky.

Pro náš rozbor byla podstatná tato značení:

(a) Označení jednotlivých jednotek věty na tektogramatické rovině jako kontextově zapojené nebo nezapojené, z čehož je odvoditelné aktuální rozčlenění věty na základ (*topic*) a jádro (*focus*).⁵

(b) Vyznačení anaforických vztahů uvnitř dokumentů, s odlišením vztahů vlastní koreference, exofory a vztahů asociativních (tzv. bridging).

(c) Při hodnocení výsledků jsme brali v úvahu i žánrové zařazení jednotlivých dokumentů a také rozlišení explicitních pronominálních výrazů od jednotek v povrchové podobě věty vypuštěných a v její hloubkové podobě rekonstruovaných.

Tento anotovaný materiál nám umožnil sledovat anaforické vztahy mezi prvkem základu věty (*Topic*) T_n k prvku základu T_{n-1} nebo ohniska F_{n-1} věty

5 Algoritmus této procedury je popsán v práci Petra Sgalla [1981], byl implementován Jiřím Havelkou a po něm zprovozněn a v řadě experimentů uplatněn Jiřím Mírovským.

předcházející a vztahy mezi prvkem ohniska dané věty (*Focus*) F_n a prvkem základu T_{n-1} nebo ohniska F_{n-1} věty předcházející, jak ilustrují následující příklady (tučně značíme koreferující prvky (ať již ve vztahu vlastní koreference nebo bridging), lomítkem předpokládanou hranici mezi základem a ohniskem v dané větě; v hranaté závorce je uzel v povrchové podobě věty neexistující, ale doplněný v tektogramatickém, hloubkovém stromu):

(i) $T_{n-1} \leftarrow T_n$:

(1) *Andreotti / mluví o temném spiknutí soudců, výzvědných služeb, CIA, obchodníků narkotiky. Kdo **mu** není nakloněn nebo má sklon **ho** přímo podezírat, že to byl největší intrikán italské politiky, / rád shledá ve výpovědi každého „kajícího“ mafiána píci pro své pochyby.*

(ii) $F_{n-1} \leftarrow T_n$:

(2) *Dnes / je víceméně každý pod novinářskou **diktaturou**. [**diktatura**] Je / sice nehlučná, ale je.*

(iii) $F_{n-1} \leftarrow F_n$:

(3) *Barevný terčík / usnadňuje nakládání **pošty** do kontejnerů, které jsou řazeny podle priorit a tvarovány tak, aby optimálně vyplnily celý prostor kamionu. Během přepravy barva / zlepšuje přehled o tom, zda se **zásilka** nezpožďuje.*

(iv) $T_{n-1} \leftarrow F_n$:

(4) ***Novináři** / jsou hlídací psi společnosti. Taková je / všeobecně sdílená představa o poslání **novinářů**.*

Pokud s jistým zjednodušením budeme předpokládat, že anaforický vztah do předcházejícího kontextu značí, že daný prvek je z kontextu známý, tedy daný, pak přítomnost takového vztahu vycházejícího z ohniska (případy (iii) a (iv) výše) naznačuje, že ohnisko nevyjadřuje skutečnosti vzhledem ke kontextu a situaci projevu nové (viz výše charakteristiku ohniska ve *Skladbě spisovné češtiny*). Podrobili jsme analýze soubor dokumentů, každý obsahující alespoň 20 vět, tedy celkem 585 dokumentů s celkovým počtem 19463 vět (342694 slovních tvarů) a vyhledali jsme anaforické vztahy nikoli jen do předcházející věty, ale globálně, v celém dokumentu. Došli jsme k těmto výsledkům:

(a) v 9056 případech nevedl z ohniska žádný anaforický vztah do předcházejícího kontextu;

(b) vyskytlo se 17823 anaforických vztahů z nějakého prvku ohniska do předcházejícího kontextu, a to typ $F_{n-x} \leftarrow F_n$ (tedy odkaz k nějakému prvku ohniska v předcházejícím kontextu, viz (iii) výše) se vyskytl v 11024 případech, a typ $T_{n-x} \leftarrow F_n$ (tedy vztah k nějakému prvku základu v předcházejícím kontextu, viz (iv) výše) v 6799 případech.

Při bližší analýze anaforických vztahů vedoucích z ohniska se ukázalo, že velká část těchto vztahů je označena jako vztahy asociativní (bridging), tedy vztahy typu části k celku, prvku množiny k celkové množině (zásilka – pošta), objektu a jeho funkce (např. jméno – funkce např. trenér), pragmatický kontrast (letos – loni) nebo specifický vztah jako autor a jeho dílo; u typu $F_{n-x} \leftarrow F_n$ šlo o 3134 výskytů, u typu $T_{n-x} \leftarrow F_n$ to je 1914 výskytů.

Dále se ukázalo, že při anaforickém vztahu vedoucím od některého členu ohniska do předcházejícího kontextu šlo často o kontrast (viz v následujícím příkladu „on sám“) nebo o součást seznamu.

(5) *Za „nejvyšší zásluhy o republiku“ byl Giulio Andreotti, dnes 76letý, / jmenován „doživotním senátorem“. Ale byl to / on sám, kdo neodkladně požádal o zbavení poslanecké imunity.*

Jako další pozorování můžeme uvést, že anaforický vztah vedoucí z ohniska vedl často od kontextově zapojeného členu ohniska, jak je tomu výše v příkladu (3), který zde opakujeme:

(6) *Barevný terčik / usnadňuje nakládání pošty do kontejnerů, které jsou řazeny podle priorit a tvarovány tak, aby optimálně vyplnily celý prostor kamionu. Během přepravy barva / zlepšuje přehled o tom, zda se zásilka nezpožďuje.*

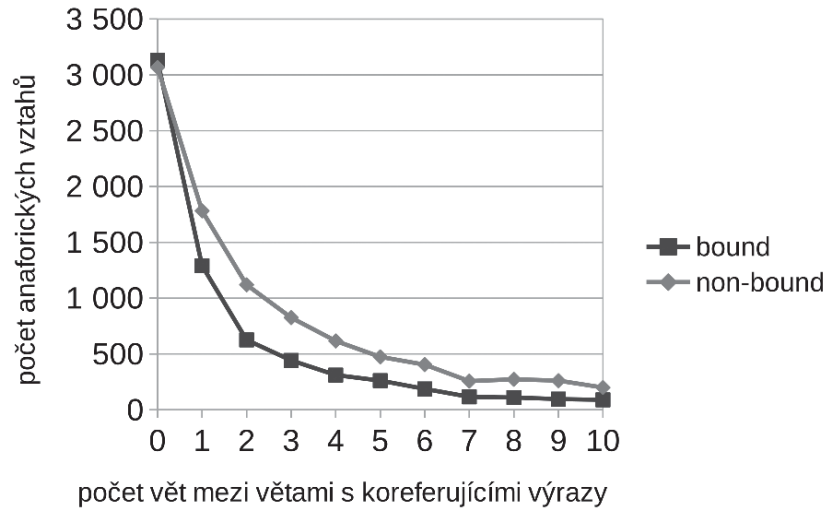
Ve větě *Během přepravy barva zlepšuje přehled o tom, zda se zásilka nezpožďuje* je anaforický výraz *zásilka* součástí ohniska „zda se zásilka nezpožďuje“ (jak lze otestovat otázkou „O čem zlepšuje během přepravy barva přehled?“), nicméně ohnisko věty je strukturováno tak, že vlastním jádrem je výraz *nezpožďuje*. Ukazuje se, že bude výhodné pracovat vedle globálního členění na základ a ohnisko také s lokálním členěním na lokální základ a lokální ohnisko, a to nejen v rámci

celého globálního základu a ohniska (tomu by odpovídalo u Jana Firbase a některých jeho následovníků členění na vlastní téma a vlastní réma), ale také pro jednotlivé dílčí struktury (z formálního hlediska jde o podstromy závislostního stromu). S takovým přístupem počítají ve své monografii Eva Hajičová, Barbara Parteeová a Petr Sgall [1998].

Získaná data z anotovaného korpusu nám také umožnila sledovat „hustotu“ anaforických vztahů, a to z několika hledisek. Jednak jsme sledovali délku anaforických řetězců, tedy anaforického vztahu vedoucího z ohniska jedné věty do ohnisek vět předcházejících (řetězce typu $F \leftarrow F \leftarrow F \leftarrow F$ atd.). V naší případové studii jsme analyzovali 40 příkladů, kde délka „kontinuálních“ (průběžných) ohnisek byla 4 a více. Z těchto 40 případů bylo 29 případů, kdy anaforický vztah vedl od kontextově zapojeného prvku v ohnisku, tedy opět dokládajících oprávněnost detailnějšího členění na globální a lokální ohniska. I zde se ukázalo, že se vyskytují spíše typy asociativních vztahů (bridging), jako např. *kamion – vozidlo – automobil* v příkladu (7).

(7) *Sledujeme pohyb kamionů. Několik středisek je spojeno také s řidiči vozidel. To umožňuje změnit trasu automobilů.*

Jiným hlediskem, které je možné uplatnit při studiu hustoty anaforických vztahů, je délka segmentu, který je mezi odkazujícími výrazy (velikost „díry“ či „mezery“ mezi nimi). Opět jsme vycházeli ze situace, kdy odkazující výraz je v ohnisku, a sledovali jsme délku mezisegmentu od 0 (tedy bezprostředně navazující věty) až k „mezeře“ čítající 10 vět a v souvislosti s tím počet výskytů takových případů. Výsledky zachycují Tabulka 1 a Graf 1, v nichž také rozlišujeme situace, kdy je odkazující výraz v ohnisku kontextově zapojeným členem (*bound* proti *non-bound*). Toto rozlišení dokumentuje, že poměr anaforických vztahů vedoucích z kontextově zapojených prvků a kontextově nezapojených prvků v ohnisku je u bezprostředně sousedících vět v podstatě vyrovnaný, zatímco se stoupající délkou mezery stoupá počet vztahů vedených od kontextově nezapojeného prvku. Nabízí se vysvětlení, že i přesto, že pro daný element v ohnisku existuje v předchozím textu antecedent, považuje autor (mluvčí) za nutné tento prvek zmínit v pozici prvku nezapojeného, tedy v jistém smyslu tento prvek znovu zavést a tím na něj adresáta výrazněji upozornit. S touto hypotézou pracujeme i při sledování hierarchie aktivovanosti prvků ve společné zásobě mluvčího a posluchače [HAJIČOVÁ 1993; 2017: 172–191].

Graf 1: Počty vztahů vedoucích z kontextově zapojených (bound) a kontextově nezapojených (non-bound) členů ohniska věty v závislosti na délce segmentu mezi koreferujícími výrazy.

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
bound	3130	1290	626	442	311	261	187	116	110	96	89
non-bound	3069	1782	1119	825	616	474	404	257	273	261	199

Tabulka 1: Počty vztahů vedoucích z kontextově zapojených (bound) a kontextově nezapojených (non-bound) členů ohniska věty v závislosti na délce segmentu mezi koreferujícími výrazy.

Třetím okruhem otázek, které jsme mohli díky anotovanému korpusu sledovat, je problematika tzv. tematických posloupností. První zmínku o dvou možnostech návaznosti v textu najdeme u Henriho Weila [1844], který rozlišuje dva typy „pohybu myšlenek“ (*movement of ideas*), a to *marche parallèle* („If the initial notion is related to the united notion of the preceding sentence, the march of the two sentences is to some extent parallel“ [WEIL 1887: 41]) a *progression* („if it is related to the goal of the sentence which precedes, there is a progression in the march of the discourse“ [WEIL 1887: 41]); Weil též upozorňuje na možnost obráceného pořadí, které nazývá *patetickým* („When the imagination is vividly impressed, or when the sensibilities of the soul are deeply stirred, the speaker enters into the matter of his discourse at the goal“ [WEIL 1887: 45]).

V české lingvistice zavádí pro obdobné členění František Daneš [1970] termín *tematické posloupnosti* a rozlišuje tři možnosti vztahu mezi tématem a rématem dvou po sobě následujících vět: *lineární*, kdy téma jedné věty navazuje na réma věty předcházející, *průběžné*, kdy téma věty navazuje na téma věty

předcházející, a tzv. odvozené, derivované téma, kdy se téma dané věty odvozuje z témat několika předcházejících vět.

Podíváme-li se na statistická zjištění opřená o data z *Pražského závislostního korpusu* a soustředíme-li se pouze na odkaz z tématu věty (celkem 10903 případů) do věty předcházející, vidíme (Tabulka 2), že převládá tematická posloupnost lineární, tedy anaforický vztah z tématu k prvku v ohnisku předcházející věty, a to 6292 případů, proti 4611 případům, kdy jde o posloupnost průběžnou, tedy o vztah mezi tématy dvou po sobě jdoucích vět. Pokud jde o poměr mezi vlastní koreferencí a asociativními vztahy (bridging), je u obou typů tematických vztahů podstatně více případů vlastní koreference (8925) než bridgingu (1978).

	Celkem	Vlastní koreference	Bridging
F ← T	6292	5091	1201
T ← T	4611	3834	777

Tabulka 2: Distribuce jednotlivých typů tematických posloupností.

Sledovali jsme typy posloupností také z hlediska výskytu v jednotlivých žánrech. Ukázalo se, že v devíti z deseti sledovaných žánrů je situace obdobná, jako jsou celkové výsledky, vybočuje jen žánr nazvaný „overview“ („přehled“), kde je situace zcela vyrovnaná – je tu stejné procento příkladů na lineární i průběžné posloupnosti.

Ve svém příspěvku jsme uvedli jen několik příkladů dokládajících možnosti využití dat z *Pražského závislostního korpusu* pro lingvistický výzkum. Výhodou daného korpusu je skutečnost, že jde o vícerovinné anotační schéma, které navíc poskytuje mj. informaci i o jevech nadvětných, tedy o anaforických vztazích. Je pak možné na týchž textech sledovat vztah mezi povrchovou syntaktickou strukturou, hloubkovou syntaktickou strukturou včetně aktuálního členění i celkovou strukturou textu.

Mohli jsme tak dojít k následujícím závěrům:

(1) Nelze obecně tvrdit, že při charakteristice dichotomie základ – jádro (ať již v jakékoliv terminologii) je možné vycházet z rozdílu mezi starou (danou) a novou informací.

(2) Vedle globálního členění věty na základ a jádro je pro popis informační struktury věty vhodné pracovat s členěním lokálním, uplatněným na všech úrovních větné struktury.

(3) Pro návaznost vět v textu z hlediska jejich členění na základ a jádro se ukazuje, že je typičtější (pro češtinu, na rozdíl od angličtiny) návaznost základu dané věty na ohnisko věty předcházející (tzv. posloupnost lineární) a nikoli na základ předcházející věty (tzv. posloupnost průběžná).

Poděkování

V tomto příspěvku se opíráme o výzkum, o němž jsme v roce 2018 referovali na dvou mezinárodních konferencích [HAJIČOVÁ – MÍROVSKÝ 2018a; 2018b], a využíváme dat z Pražského závislostního korpusu [RYSOVÁ – SYNKOVÁ – MÍROVSKÝ et al. 2016]. Tato práce využívá jazykové zdroje vyvinuté, uchovávané a šířené projektem LINDAT/CLARIN Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (projekt LM2015071).

Literatura

- BAUER, Jaroslav – GREPL, Miroslav: *Skladba spisovné češtiny*. 2., přepracované vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965. 243 s.
- DANEŠ, František: Zur linguistischen Analyse der Textstruktur. *Folia linguistica* 4, 1970, No. 1–2, s. 72–78.
- FIRBAS, Jan: On defining the theme in functional sentence analysis. In: Vachek, Josef (ed.): *Travaux linguistiques de Prague*. 1e tome. *L'école de Prague d'aujourd'hui*. Prague: Academia, Éditions de l'Académie Tchécoslovaque des Sciences, 1964, s. 267–280.
- FIRBAS, Jan: *Functional sentence perspective in written and spoken communication*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. 239 s.
- GABELENTZ, Georg von der: Ideen zu einer vergleichenden Syntax – Wort- und Satzstellung. *Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft* 6, 1869, Heft 3–4, s. 376–384.
- GREPL, Miroslav – KARLÍK, Petr: *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia, 1998. 503 s.
- HAJIČ, Jan – BEJČEK, Eduard – BÉMOVÁ, Alevtina et al.: *Prague Dependency Treebank 3.5*. Praha: Ústav formální a aplikované lingvistiky, LINDAT/CLARIN, Univerzita Karlova, 2018. Online: <http://hdl.handle.net/11234/1-2621>.
- HAJIČOVÁ, Eva : *Issues of Sentence Structure and Discourse Patterns*. Prague: Faculty of Philosophy, Charles University, 1993. 119 s.
- HAJIČOVÁ, Eva: *Syntax-Semantics Interface*. Prague: Karolinum Press, 2017. 300 s.
- HAJIČOVÁ, Eva – MÍROVSKÝ, Jiří: Discourse Coherence Through the Lens of an Annotated Corpus: A Case Study. In: Calzolari, Nicoletta et al. (edd.): *Proceedings of the Eleventh International Conference on Language Resources and Evaluation 2018*. Miyazaki: European Language Resources Association, 2018, s. 1637–1642. [HAJIČOVÁ – MÍROVSKÝ 2018a]
- HAJIČOVÁ, Eva – MÍROVSKÝ, Jiří: Topic/Focus vs. Given/New: Information Structure and Coreference Relations in an Annotated Corpus. [Papers at the Conference of Societas linguistica Europaea 2018, Tallinn, Estonia], [HAJIČOVÁ – MÍROVSKÝ 2018b]

- HAIJČOVÁ, Eva – PARTEE, Barbara Hall – SGALL, Petr: *Topic-Focus Articulation, Tripartite Structures, and Semantic Content*. Dordrecht – Boston: Kluwer Academic Publishers, 1998. IX + 216 s.
- HALLIDAY, Michael Alexander Kirkwood: Notes on transitivity and theme in English. Part 2. *Journal of Linguistics* 3, 1967, Nr. 2, s. 199–244.
- HALLIDAY Michael Alexander Kirkwood: Language structure and language function. In: Lyons, John (ed.): *New Horizons in Linguistics*. Harmondsworth: Penguin Books, 1970, s. 140–165.
- KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – RUSÍNOVÁ, Zdenka (edd.): *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. 800 s.
- KRIFKA, Manfred: Basic Notions of Information Structure. In: Fery, Caroline – Krifka, Manfred (edd.): *Interdisciplinary Studies on Information Structure* 6, Potsdam: Universitätsverlag, 2007, s. 13–56.
- KUNO, Susumo: Functional Sentence Perspective. A Case Study from Japanese and English. *Linguistic Inquiry* 3, 1972, No. 3, s. 269–320.
- MATHESIOUS, Vilém: Studie k dějinám anglického slovosledu. *Věstník České Akademie* 16, 1907, č. 5–6, s. 261–274.
- MATHESIOUS, Vilém: Zur Satzperspektive im modernen Englisch. *Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen* 84, 1929, Band 155, s. 202–210.
- MATHESIOUS, Vilém: O tak zvaném aktuálním členění větěném. *Slovo a slovesnost* 5, 1939, č. 4, s.171–174.
- MATHESIOUS, Vilém: Základní funkce pořádku slov v češtině. *Slovo a slovesnost* 7, 1941, č. 4, s.169–180.
- MATHESIOUS, Vilém: *Čeština a obecný jazykozpyt. Soubor statí*. Praha: Melantrich, 1947. 463 s.
- PARTEE, Barbara Hall: Topic, Focus and Quantification. In: Moore, Steven – Wyner, Adam (edd.): *Proceedings of the 1st Semantics and Linguistic Theory Conference, held April 19-21, 1991 at Cornell University*. Ithaka: Cornell University, 1991, s. 159–187.
- PAUL, Hermann: *Prinzipien der Sprachgeschichte*. 2. Aufl. Halle: Max Niemeyer, 1886. X + 368 s.
- PRINCE, Ellen: Toward a taxonomy of given/new information. In: Cole, Peter (ed.): *Radical pragmatics*. New York: Academic Press. 1981, s. 223–254.
- ROOTH, Mats: *Association with Focus*. Amherst: University of Massachusetts, 1985. X + 227 s. [rukopis disertační práce]
- RYSOVÁ, Magdaléna – SYNKOVÁ, Pavlína – MÍROVSKÝ, Jiří et al.: *Prague Discourse Treebank 2.0*. Praha: Ústav formální a aplikované lingvistiky, LINDAT/CLARIN, Univerzita Karlova, 2016. Online: <http://hdl.handle.net/11234/1-1905>.
- SGALL, Petr: Functional Sentence Perspective in a generative description. *Prague Studies in Mathematical Linguistics* 2, 1967, s. 203–225.

- SGALL, Petr: Towards a Definition of Focus and Topic. *Prague Studies in Mathematical Linguistics* 7, 1981, s. 173–197.
- SGALL, Petr – HAJIČOVÁ, Eva – BENEŠOVÁ, Eva: *Topic, Focus and Generative Semantics*. Kronberg im Taunus: Scriptor Verlag, 1973. 327 s.
- SGALL, Petr – HAJIČOVÁ, Eva – BURÁŇOVÁ, Eva: *Aktuální členění věty v češtině*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1980. 172 s.
- SGALL, Petr – HAJIČOVÁ, Eva – PANEVOVÁ, Jarmila: *The Meaning of the Sentence in Its Semantic and Pragmatic Aspects*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1986. 368 s.
- STEEDMAN, Mark: Information Structure and the Syntax-Phonology Interface. *Linguistic Inquiry* 31, 2000, No. 4, s. 649–689.
- VALLDUVÍ, Eric – ENGDAHL, Elisabet: The linguistic realization of information packaging. *Linguistics: An Interdisciplinary Journal of the Language Sciences* 34, 1996, No. 3, s. 459–519.
- WEGENER, Philipp: *Untersuchungen ueber die Grundfragen des Sprachlebens*. Halle: Max Niemeyer, 1885. VIII + 207 s.
- WEIL, Henri: *De l'ordre des mots dans les langues anciennes comparées aux langues modernes*. Paris: l'Imprimerie de Crapelet, 1844. 133 s.
- WEIL, Henri: *The order of words in the ancient languages compared with that of the modern languages*. Translated of [Weil 1844], with Notes and Additions by Charles W. Super. 2nd ed. Boston: Boston: Ginn & Company, Publishers, 1887. 114 s.
- ZEMB, Jean-Marie: *Vergleichende Grammatik Französisch-Deutsch. Teil 2. L'économie de la langue et le jeu de la parole*. Mannheim – Wien – Zürich: Bibliographisches Institut – Duden Verlag, 1984. 975 s.

Bibliographia Greplii Appendix

2011

(k) *Jak dál v syntaxi*. K vydání připravili Jan Dvořák a Petr Malčík. 1. vyd. Brno: Host, 2011. 248 s.

[Recenze: ŠIMKOVÁ, Mária: Bádania a smerovania Miroslava Grepla. Grepl, Miroslav: *Jak dál v syntaxi*. Brno: Host 2011. 248 s. *Jazykovedný časopis* 63, 2012, č. 1, s. 83–87. • ŠTÍCHA, František: Miroslav Grepl: *Jak dál v syntaxi*. Editovali Jan Dvořák a Petr Malčík. Brno: Host, 2011. 248 s. *Studie osobností brněnské lingvistiky*, 4. *Slovo a slovesnost: časopis pro otázky teorie a kultury jazyka* 73, 2012, č. 3, s. 220–224. • ŽELE, Andreja: Namigi Miroslava Grepla, kako naprej v skladnji. *Jezikoslovni zapiski* 18, 2012, č. 1, s. 223–226.]

2016

- (h) Epistémická částice. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 428–429. [spoluautor Marek Nekula]
- (h) Epistémická modalita. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd.

- Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 429–432. [spoluautor Radek Šimík]
- (h) Epistémický predikátor. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 434–435.
- (h) Evaluační částice. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 447–448. [spoluautor Marek Nekula]
- (h) Evaluační postoj. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 448–449.
- (h) Evaluační predikátor. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 449.
- (h) Ilokuční částice. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 674–675.
- (h) Ilokuční sloveso. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha:

- Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 675.
- (h) Indirektivní realizace komunikační funkce. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 686.
- (h) Komunikační funkce výpovědi. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 852–855.
- (h) Komunikační výpovědní forma. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 859.
- (h) Kontaktní prostředek. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 883.
- (h) Mluvní akt. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1034–1035.
- (h) Opakování výrazů. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1247–1248. [spoluautoři Petr Karlík a Petr Mareš]
- (h) Osamostatňování hlavních vět. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1258–1259.
- (h) Osamostatňování infinitivních konstrukcí. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1259.
- (h) Osamostatňování vedlejších vět. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1259–1260.
- (h) Oznamovací výpověď. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1281.
- (h) Parcelace. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1292–1293.
- (h) Permisivní a koncesivní výpověď. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1315–1316.
- (h) Postojová částice. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1365–1366. [spoluautor Marek Nekula]
- (h) Pragmatická presupozice. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1370–1371.
- (h) Preferenční částice. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1370–1371.

- noviny, 2016, s. 1387. [spoluautor Marek Nekula]
- (h) Preferenční postoj. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1388.
- (h) Preferenční predikátor. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1388–1389.
- (h) Presumptivní otázka. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1396–1397.
- (h) Prací výpověď. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1450–1451.
- (h) Předsouvání. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1461.
- (h) Reaktivní otázka. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1531.
- (h) Reprodukce prvotních výpovědí. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1552–1553.
- (h) Samostatný větný člen. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1587.
- (h) Stažená souvětná konstrukce. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1758–1759.
- (h) Teorie řečového jednání. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1847.
- (h) Ujišťovací částice. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1916. [spoluautor Marek Nekula]
- (h) Varovací výpověď. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1941–1942.
- (h) Výzvolná výpověď. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (edd.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 2067–2068.

Seznam autorů

Maciej Grochowski

Maciej.Grochowski@umk.pl
Pracownia Metodologiczna
IJP PAN, Kraków

Eva Hajičová

hajicova@ufal.mff.cuni.cz
Ústav formální a aplikované lingvistiky,
MFF UK, Praha

Milada Hirschova

Milada.Hirschova@seznam.cz
Katedra českého jazyka,
PedF UK, Praha

Zdeňka Hladká

zdena@phil.muni.cz
Ústav českého jazyka,
FF MU, Brno

Jana Hoffmannová

hoffmannova@ujc.cas.cz
Oddělení stylistiky a sociolingvistiky
ÚJČ AV ČR, v. v. i., Praha

Aleš Horák

hales@fi.muni.cz
Centrum zpracování přirozeného jazyka,
FI MU, Brno

Tomáš Hoskovec

thoskovec@seznam.cz
Španielova 1326/35
Praha

Ján Káčala

kacala1@uniba.sk
Katedra slovenského jazyka a literatúry,
PedF UKo, Bratislava

Petr Karlík

pkarlik@phil.muni.cz
Ústav českého jazyka,
FF MU, Brno

Ivana Kolářová

kolarova@ped.muni.cz
Katedra českého jazyka a literatury,
PedF MU, Brno

Jan Kořenský

jan.korensky@upol.cz
Katedra obecné lingvistiky
FF UP, Olomouc

Petr Malčík

petrmlcik@yahoo.com
Etymologické oddělení
ÚJČ AV ČR, v. v. i., Brno

Marie Mikulová

mikulova@ufal.mff.cuni.cz

Ústav formální a aplikované lingvistiky,
MFF UK, Praha

Jiří Mírovský

mirovsky@ufal.mff.cuni.cz

Ústav formální a aplikované lingvistiky,
MFF UK, Praha

Karel Pala

pala@fi.muni.cz

Centrum zpracování přirozeného jazyka,
FI MU, Brno

Jarmila Panevová

panevova@ufal.mff.cuni.cz

Ústav formální a aplikované lingvistiky,
MFF UK, Praha

Milena Šipková

sipkova@ujc.cas.cz

Dialektologické oddělení
ÚJČ AV ČR, v. v. i., Brno

Josef Štěpán

stepan.josef@centrum.cz

Na Pláni 2861/13
Praha

František Štícha

sticha@ujc.cas.cz

Oddělení gramatiky
ÚJČ AV ČR, v. v. i., Praha

Zuzanna Topolińska

ztopolin@on.net.mk

Македонска академија на науките и
уметностите, Скопје

Oldřich Uličný

oldrich.ulicny@email.cz

Katedra bohemistiky
FF UP, Olomouc

Bohumil Vykypěl

vykypel@ujc.cas.cz

Etymologické oddělení
ÚJČ AV ČR, v. v. i., Brno

Stanislav Žaža †**Andreja Žele**

andreja.zele@ff.uni-lj.si

Oddelek za slovenistiko,
FF Univerza v Ljubljani

Svět podle Grepla

**Prof. Miroslavu
Greplovi k devadesátým
narodeninám**

Petr Malčík, Petr Karlík (edd.)

Jazyková redakce a sazba písmo Kunda
a Brother 1816 Petr Malčík

Obálka a grafická úprava Andrej Nechaj

Tisk a knihařské zpracování

Reprocentrum, Blansko

Vydalo nakladatelství Host

Radlas 5, 602 00 Brno

roku 2019 jako svou 1563. publikaci

První vydání. Počet stran 240.

www.hostbrno.cz